

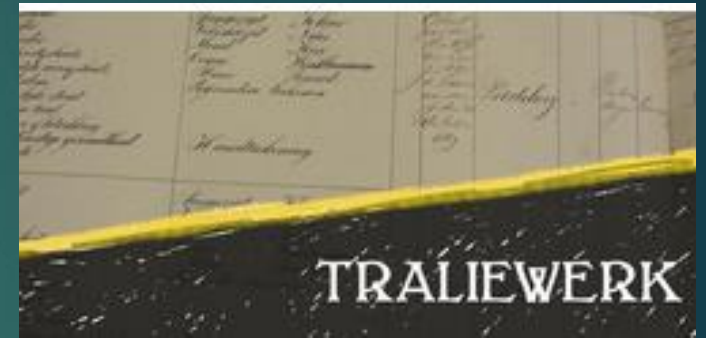

Gevangeniswezen en -weetjes

PRESENTATIE VOOR TRALIEWERK 29 JANUARI 2024

MR. HENK DIJKSTRA

Traliewerk / Traaljewurk

Digitaal invoeren van gegevens over mensen die in de Friese gevangenissen hebben vastgezeten in de periode 1797-1930

Welke inrichtingen vallen onder het project:

Leeuwarden:

Blokhuis 1797-1805
Huis van Arrest
Huis van Justitie
Provoosthuis
Huis van Bewaring

Tuchthuis

Huis van Correctie
Hulpstrafgevangenis
Huis van Opsluiting en Tuchtiging/
Bijzondere Strafgevangenis

Harlingen:

Huis van Bewaring

Heerenveen en Sneek:

Huis van Arrest
Huis van Bewaring

Huis van Correctie

Strafgevangenis

Heel beknopte geschiedenis:

Vanaf de 17e eeuw, met de oprichting van correctiehuizen, werden veroordeelden door middel van arbeid en soms godsdienstig onderwijs heropgevoed

In 1810, tijdens de 'Franse tijd', werd het "**Arrêté sur l'organisation des prisons**" geïntroduceerd, een baanbrekende poging om het gevangeniswezen te verbeteren door de invoering van uniforme, landelijke regels. Dit markeerde een belangrijke stap voorwaarts in de ontwikkeling van het strafrechtssysteem.

In een aantal plaatsen werd in de 19e eeuw nog het 'Hûnegat' onder de kerktoren als Huis van Bewaring gebruikt, zoals in Buitenpost nog tot 1869.

Ook cellen onder de grietenijhuizen, blokhuizen of stinzen werden vroeger hiervoor gebruikt.

Veelal doortrekkers die niet op 1 dag van de ene inrichting naar een andere konden reizen. Maar ook arrestanten uit de buurt die naar Leeuwarden of Groningen moesten worden vervoerd.

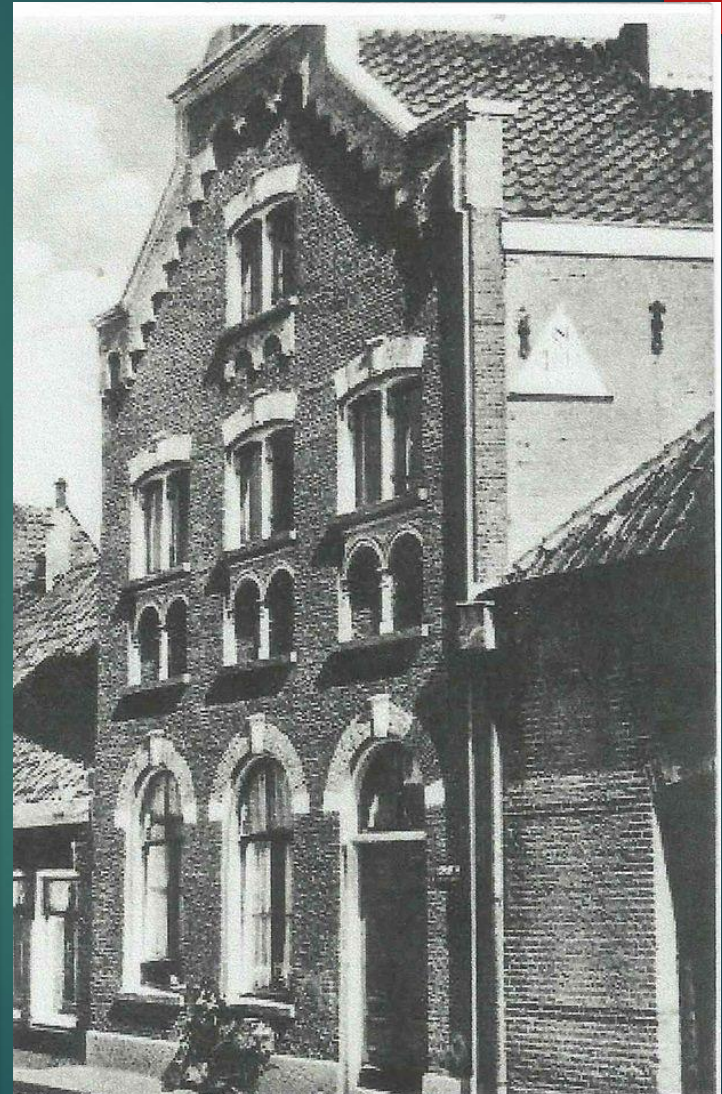

In 1841 werd bepaald dat bij elk kantongerecht een Huis van Bewaring moest worden gebouwd

Locatie Harlingen

Gedetineerden werden eerst in het raadhuis ondergebracht (tevens kantongerecht).

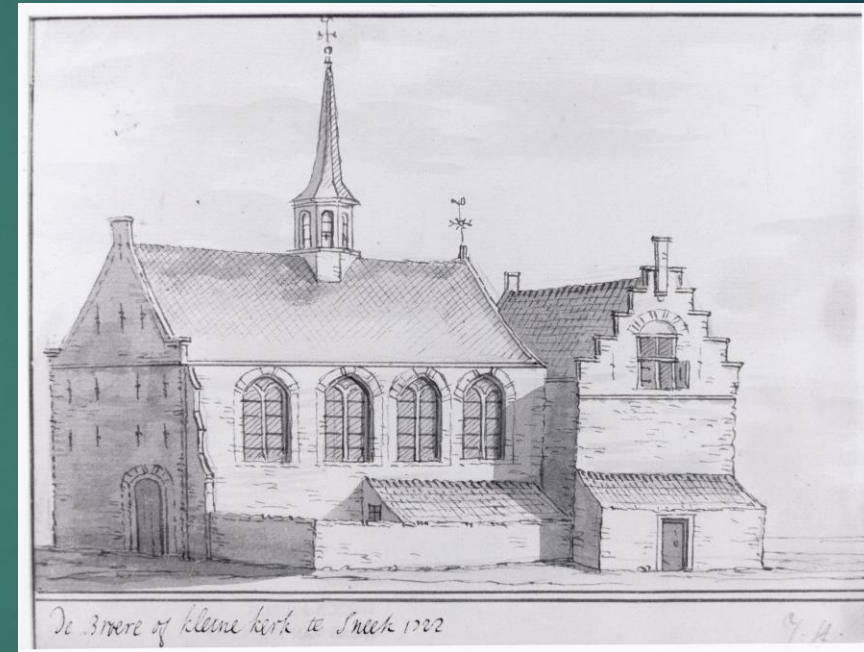
In 1876 werd een nieuw Huis van Bewaring gebouwd aan de Scheerstraat 6

Locatie Sneek

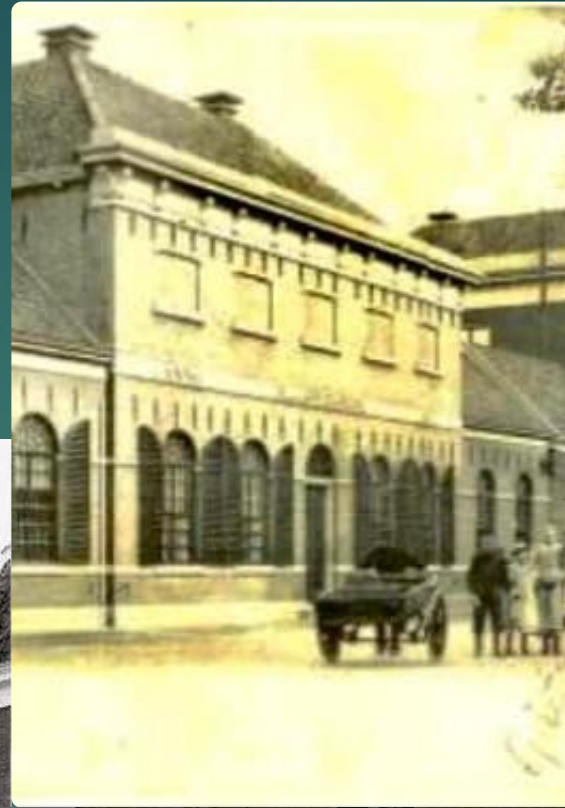
Huis van bewaring: sinds de Franse tijd
in de Kleine- of Broerekerk.

In 1845 gesloopt.

Gevangenis Sneek

In 1838-1841 gebouwd aan de Kleine Kerkstraat en in 1841 in gebruik genomen als Stadsgevangenis

Locatie Heerenveen

Aankoop in 1832 door het Rijk van Crackstate voor het realiseren van een 'Paleis van Justitie (voor de Rechtbank van eerste aanleg en het Vredegerecht), met daaraan verbonden een 'Huis van Arrest' en een 'Huis van Bewaring' voor 30 gevangenen.

De verbouw van “Crackstate” betreft onder meer op de *bovenverdieping*

- een ‘kamer voor correctioneel veroordeelde mannen en jongens’ (voor 4 personen),
- idem voor vrouwen en meisjes (4 personen),
- twee ziekenkamers en een kamer voor veroordeelden lichte graad.

In de nieuwe aan-of uitbouw van de *benedenverdieping* zijn er vier vertrekken voor gevangenen.

Verder is er een wandelplaats (of luchtplaats) gecreëerd van 13 bij 13 meter met een ringmuur. Deze situatie duurt tot 1889.

Na klachten over de slechte kwaliteit van de huisvesting start in 1889 bouw van een nieuwe gevangenis als aanbouw aan Crackstate.

Sindsdien (tot 1 november 1923):

- Een Huis van Bewaring "nieuwe stijl";
- Een Gewone Strafgevangenis, die in 1902 werd omgezet in een Hulpstrafgevangenis.

Heerenveen, Crackstate, Gerechtsgebouw, omstreeks 1909

Geen hotelkamer...

Cel in gevangenis
Crackstate

Locatie Leeuwarden

Blokhuis 1797-1805

Huis van Opsluiting en Tuchtiging (1661-1874)

De Bijzondere Strafgevangenis (1874-1969)

Huis van Bewaring

Huis van Opsluiting en Tuchtiging

Stand der bevolking van de gevangenis in 1850

A. Strafgevangenis Leeuwarden criminele mannen

Capaciteit 1000 - sterkte op 31 dec 1850: 780 mannen

B. Burgerlijke en militaire Huizen van Verzekering

Capaciteit 200 - sterkte op 31 dec 1850: 74 mannen en 19 vrouwen

C. Minderjarigen:

- 8 tussen 10 en 13 jaar
- 28 tussen 13 en 16 jaar
- 18 tussen 16 en 18 jaar
- 30 tussen 18 en 20 jaar

In 1858 werd een nieuwe vleugel aan het gesticht gebouwd, waarvan in 1861 vier zalen met 60, later vier grotere met 212 alcoven (kooien) in dienst zijn gesteld.

In 1870-1877 nieuwbouw in eclectische stijl door Rijksbouwmeester J.F. Metzelaar van de Bijzondere Strafgevangenis voor straffen langer dan vijf jaar tot levenslang: de **Blokhuispoort**.

In 1889 -1891 uitbreiding door zoon W.C. Metzelaar met Huis van Bewaring aan de oostzijde. In 1892-1894 werd nog een cellenvleugel toegevoegd.

Het Huis van Bewaring

Gevangenisgeld

Betaalpenningen die speciaal gemaakt werden voor gebruik binnen gestichten, werkhuizen en gevangenissen.

Gevangenisgeld was in Nederland vanaf 1824 in gebruik voor het aanschaffen van goederen in de kantines van gevangenissen.

Per 1 juli 1861 werd het gebruik van de munten in gevangenissen weer afgeschaft.

Voorbeelden van gevangenisgeld

Plaats	Huis	Gevangenen	Fictief geld	Code
Amsterdam	Arrest en Justitie		Nee	
Gouda	Correctie, vrouwen	350	Ja	GO
Haarlem	Arrest Provoost		Nee	
's-Hertogenbosch	Tuchthuis	800	Ja	SH
Hoorn	Correctie	650	Ja	HO
Leeuwarden	Tuchthuis	800	Ja	LW
Leiden	Militair	730	Ja	LE
Maastricht	Kortgestraften		Nee	
Rotterdam	Correctie, jongens	160	Ja	RO
Utrecht	Burg. en Militair		Nee	
Woerden	Tuchthuis	600	Ja	WO
Aalst	Militair	480	Ja	AA
Antwerpen	Burg. en Militair		Nee	
Bergen/Mons	Burg. en Militair		Nee	
St. Bernard	Correctie	2000	Ja	SB
Brussel	Burg. en Militair		Nee	
Gent	Tuchthuis	1400	Ja	GE
Namen	Burg. en Militair		Nee	
Vilvoorde	Tuchthuis	2300	Ja	VI

Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht

Eerste Wetboek van Strafrecht was het *Crimineel Wetboek voor het Koninkrijk Holland* dat gold van 1809-1811.

Vanaf 1811, na de inlijving bij Frankrijk, gold de Franse *Code Pénal*.

Na het vertrek van de Fransen in 1813 bleef de *Code Pénal*, met een paar wijzigingen, van kracht.

In het *Geesel- en Worgbesluit (1814)* werden Nederlandse straffen, zoals geseling en ophanging, opnieuw ingevoerd.

In de *Code Pénal* waren strafbare feiten in drie soorten onderverdeeld:

- zware (misdaden of crimes), behandeld door het Hof van Assisen,
- middelzware (wanbedrijven of délits), behandeld door de Rechtbank van Eerste Aanleg, en
- lichte (overtredingen of contraventions) berecht door politierechtbanken.

Opgelegde straffen van 4 maanden tot 5 jaar, konden volgens het Koninklijk Besluit van 4 november 1821 slechts in een Huis van Correctie worden uitgezeten.

In 1838 werd een nieuw stelsel ingevoerd.

Misdaden werden vanaf nu door Provinciale Gerechtshoven berecht, wanbedrijven door arrondissementsrechtbanken en overtredingen door de kantongerechten.

Laatste doodstraf in Friesland (op 2 na laatste in Nederland) op 23 maart 1860 **Ype Baukes de Graaf** door ophanging op het Wilhelminaplein te Leeuwarden vanuit het Paleis van Justitie. Hij had in Harlingen op 3 september 1859 zijn ex-partner Aafje Monsma met 7 messteken om het leven gebracht.

20.000 mensen publiek, terwijl Leeuwarden in die tijd 25.000 inwoners had!

Een van de raadsheren (rechters) was Wiardus Willem van Haersma Buma, voorvader van de huidige burgemeester van Leeuwarden.

De doodstraf werd pas in 1870 afgeschaft en de levenslange gevangenisstraf werd ingevoerd.

Per 1 september 1886 werd het nog steeds geldende(!) *Wetboek van Strafrecht* ingevoerd.

Strafbare feiten werden opgedeeld in misdrijven en overtredingen.

Lijfstraffen en ontterende straffen (zoals tepronkstelling) werden afgeschaft. Straffen werden gevangenisstraf, hechtenis en geldboete.

Bij niet-betalen geldboete moet vervangende (subsidiare) vrijheidsstraf worden uitgezeten.

Hoe komt men in de gevangenis?

- A. Zonder voorlopige hechtenis
- B. Met voorlopige hechtenis

A. ZONDER VOORLOPIGE HECHTENIS

1. Plegen van het strafbaar feit
2. Aanhouding en verhoor door de politie en invrijheidstelling
3. Proces-verbaal naar Officier van Justitie (OvJ) die besluit tot vervolging
4. Zitting rechtbank
5. Veroordelend vonnis
6. Eventueel hoger beroep e/o cassatie (vonnis = arrest)
7. Veroordeling wordt onherroepelijk
8. OvJ beveelt aanhouding veroordeelde voor uitzitten straf (evt. na niet-betalen boete)
9. Inschrijving in het gevangenisregister
10. OvJ beveelt ontslag
11. Ontslag (en uitschrijving uit het register)

<p>MISDAAD WANBEDRIJF OF OVERTREDING</p> <p>5</p>	<p>DAGTEEKENING van het VONNIS OF ARREST en door wien GEVELD</p> <p>6</p>	<p>OPGELEGDE STRAF EN TIJD VAN DUUR DAARVAN</p> <p>7</p>	<p>DAG- TEEKENING van den INGANG der STRAF.</p> <p>8</p>	<p>OF DE VEROORDEELDE voordeerste na zijne straf maaldan wederom geoor- deeld bij herhaling andere moet is gevonnen ondergaan.</p> <p>9</p>	<p>10</p>	<p>ACTE VAN OVERNEMING door den KOMMANDANT OF CIPIER der GEVANGENIS en door den INBRENGER TE ONDERTEEKENEN.</p> <p>11</p>	<p>DAG- TEEKENING van het EINDE der STRAF.</p> <p>12</p>	<p>Genoten afslag</p> <p>13</p>	<p>DAGTEEKENING van het bevel tot ONTSLAG en door wien gegeven.</p> <p>DAGTEEKENING van het ONTSLAG</p> <p>14</p>	<p>DAGTEEKENING van het bevel tot GELEIDE NAAR ELDERS door wien gegeven en DATUM van het vertrek niet vermelding WAARHEEN.</p> <p>15</p>
<p>Noedwillige mis handeling</p>	<p>Byvoornis des Arrondis- sements Rucht- bants te Scherpenheuvel van den 10 Juni 1875</p>	<p>Gevangenzetting van een Heers van Correctie voor den tijd van <u>Tyfdagen</u> hancering op strating te onder gaan</p>	<p>3 Augustus 1875</p>			<p>Ingeschreven en overgenomen op den 3 Augustus 1875 Delipie Bakke Wolff R. M. M.</p>	<p>3 Augustus 1875</p>		<p>Bevel van den Heer Ci- pierre van Justitie te Scherpenheuvel van den 7 Augustus 1875 op den 3 Augustus 1875 ontslag</p>	

In het HvB worden ook subsidiaire gevangenisstraffen uitgezeten

VAN BEWARING				TE			
Op wiens bevel ingebracht en aanteekening daarvan.	OM WELKE REDEN INGEBRAGT.	VERDOORDEELD		VAN WIE GEKONDE	AUTE VAN OVERNEMING doet den Cijfer en door een Inbrenger te onderteekenen.	DAGTEEKENING van het bevel tot mvrghend stelling en door wien gegeven.	DAG
		Door wien.	Voor hoelang				
4.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	
<i>Op bevel van den Heer Ambt te van het openbaar ministerie by het No Bouwen H. Meert Hersweg op den 15 Dec 1870</i>	<i>Het laten loopen van vee op eens andere groen</i>	<i>Van den gevangenen Beijl day Culinge</i>	<i>2 Jul 1870</i>		<i>Ingeschreven te overgenomen H. d. d. 15 Dec Kambr 1870 D. d. Cijfer</i>	<i>Op bevel van den Heer Ambt te van het openbaar ministerie by het Kantoor te Rotterdam op den 16 Dec 1870 ontdegt</i>	
	<i>Subsidiair</i>				<i>W. J. J. J. Rato</i>		

B. MET VOORLOPIGE HECHTENIS

1. Plegen van het strafbaar feit
2. Aanhouding door de politie
3. Opsluiting in het politiebureau
4. Voorgeleiding aan de OvJ
5. Voorgeleiding aan de rechter-commissaris (RC)
6. Bevel bewaring voor 14 dagen
7. Opsluiting in [Huis van Bewaring \(HvB\)](#)
8. Voorgeleiding aan de Raadkamer van de rechtbank
9. Bevel gevangenhouding voor (max.) 90 dagen
10. Zitting van de rechtbank
11. Veroordelend vonnis
12. Eventueel hoger beroep e/o cassatie (vonnis = arrest)
13. Veroordeling onherroepelijk
14. Overplaatsing naar [Strafgevangenis](#) (of Veenhuizen)
15. Bevel invrijheidstelling van OvJ
16. Ontslag uit de gevangenis (en uitschrijving uit het register)

Voorbeeld van Rechter-commissaris die plaatsing in HvB gelast:

Register N ^o .	VOORNAMEN EN NAMEN.	Beroep. — voor Militairen: Rang.	Plaats en dagteekening van geboorte.	Woonplaats. — voor Militairen: Corps.	Rechterlijk College of Ambtenaar welke de aanhouding, gevangenneming of gevangenhouding heeft bevolen, en dagteekening van de bevelen.	Strafbaar feit op grond waarvan de aanhouding, gevangenneming, of gevangenhouding is bevolen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
143	Frans Dijkstra.	Koopman	Dellewaard, de 23 Januari 1872	Dellewaard	Recht. Commissaris Recht. Dellewaard dat. 4 October 1910 Op. hand met verwijzing 7 October 1910.	Diefstal

Tot slot nog wat invoertips:

- lees de kolomtitels goed
- wat er niet staat hoef je ook niet in te voeren (geb.datum, vonnisdatum)
- check je invoer op typefouten (Drgaten, Jubbbega, arebider, 1977 ...)
- datum ontslag ligt altijd na datum binnenkomst en vonnis

Meer weten:

- www.blokhuispoort.nl
- Gevangenis­museum Veenhuizen
- De Blokhuispoort Leeuwarden